

Németh Viktória

Állam alatti és szupranacionális szereplők az Északi-sarkvidéken

Az északi-sarkvidéki őslakos népek
és az Európai Unió politikái

Az Északi-sarkvidék nemzetközi szereplőinek azonosítása és csoportosítása

A terület geográfiai komplexitása miatt nagyszámú és különböző típusú szereplő érintett (állami és nem állami szereplők, valamint területi és azon kívüli szereplők egyaránt). Ezek az aktorok különféle érdekeiket igyekeznek érvényesíteni az Északi-sarkvidék esetében, így például az elérhetővé váló erőforrások, biztonságpolitikai, valamint környezetbiztonsági kérdések kapcsán. A nemzetközi tér mindhárom szintje fontos a régió viszonyainak megismerése során. Ezek a szupranacionális szint, a nemzetközi szervezetekkel egyetemben, az államok szintje és az állam alatti csoportok szintje, például a helyi őslakos népcsoportok. Az Északi-sarkvidék esetében a régióban jelen lévő és azon kívüli aktorok is fokozódó érdeklődést mutatnak a terület iránt. Jelen fejezet a különféle nemzetközi szereplők két csoportjával foglalkozik, a helyi őslakos népek érdekképviselésével, és a nemzetközi szervezetek közül az Európai Unió szerepvállalásával.

Az északi-sarkvidéki őslakos népek

Az őshonos népek nemzetközi politikában való megjelenésének az Északi-sarkvidék régiója kiemelt helyszíne. Más térségekkel összehasonlítva egyedi jelenség, hogy résztvevői olyan nemzetközi fórumnak, mint az Északi-sarkvidéki Tanács. Az Északi-sarkvidék különleges régió a tekintetben is, hogy az őslakos népesség viszonylag nagyarányú, míg

globálisan átlagosan 5% e kisebbség aránya a lakosságon belül, addig az Északi-sarkvidék 4 millió lakosa közül összesen 15% őslakos háttérű (World Bank 2023; WANG–ROTO 2019). Izland kivételével mindegyik északi-sarkvidéki országban élnek őshonos népek, akik több mint 40 etnikai csoporthoz tartoznak. Az Északi-sarkvidék évezredek óta az otthonuk. A sarkvidéki őslakos népek közé tartoznak többek között Európában a számik (lappok), akik Finnországban, Svédországban, Norvégiában és Északnyugat-Oroszországban élnek. Az oroszországi népességet a nyenyecsek, hantik, evenek, evenkik és csukcsok, a jutik, az alaszakai aleut és inuit (inupiat) csoportok alkotják. Kanadában és Grönlandon is az inuitok élnek, előbbiben az inuvialuit, utóbbiban a kalaallitok. Összességében a legelterjedtebb népességet az inuitok alkotják az Északi-sarkvidék térségében.

Az őslakosok egyes térségekben kisebbséget alkotnak, míg más területeken többségben vannak. Így például az alaszakai őslakosok az állam lakosságának átlagosan 15%-át alkotják, míg Grönlandon – beleértve a vegyes származásúakat is – a lakosság 88%-át teszik ki. Érdemes azt is szem előtt tartani, hogy a hivatalos statisztikák nem feltétlenül ismerik el különálló etnikumnak az egyes népeket, bár különbségek vannak közöttük. Emellett a hivatalos statisztikák készítése során nem minden országban kérdeznak rá a nemzetiségre, és magának a fogalomnak a meghatározásai is eltérők. Így az őslakosok száma nem pontos, becslésen alapul (Arctic Centre 2024; WWF 2024).

Az Északi-sarkvidék őshonos népei nem alkotnak nagy létszámú csoportot, de sajátos, nyugatitól gyökeresen eltérő látásmódjuk jelentősen befolyásolhatja a helyi ügyekről való gondolkodást és politikaformálást. Továbbá fontos az is, hogy az Északi-sarkvidék őslakosai közül sokan – az évszázadokkal ezelőtti állapotokhoz visszatérve – kezdik visszaszerezni az irányítást hagyományos földjeik és vizeik felett, amelyek több döntési jogkört biztosítanak számukra.

Az északi-sarkvidéki őslakos népek nemzetközi szereplővé válása történelmi perspektívából

A neves finn kutató, Lassi Heininen (2014: 241–258) megfogalmazása szerint a 20. század derekáig az Északi-sarkvidék geopolitikai perspektívából gyarmati típusú periféria volt. Ez explicit módon azt is jelenti, hogy a terület eredetileg egyedi, a modern kor előtti identitással rendelkező népek otthona volt. A gyarmatosítás¹ folyamán eltérő

¹ Azzal együtt, hogy európai őslakos népek esetében történt a skandináv, illetve szláv térhódítás, a nemzetközi szakirodalom a folyamatra mint gyarmatosításra hivatkozik. Ez esetben a hangsúly

kultúrák együttélése jött létre, és a térségben megjelentek a birodalmi vagy nagyvárosi központok, ami által a térség félperifériává vált. Ugyanebben az időszakban társadalmi változások is bekövetkeztek. Az őslakos népek, akiket korlátoztak a saját nyelvük és kultúrájuk használatában, a 20. század második felében öntudatra ébredtek. E folyamat keretében őslakos mozgalmak jöttek létre, amelyek célja volt a gyarmati helyzet körülményeinek enyhítése.

Később, a hidegháború utolsó időszaka (1980-as évek) és a kétpólusú világrend vége újabb változásokat hozott. A korábban a klasszikus geopolitikai keretrendszerben, gazdasági érdekek és biztonságpolitikai szempontok alapján értékelt terület újabb dimenziói kerültek előtérbe. 1990 után megjelentek a posztmaterális szempontok, így a környezetvédelmi elvek és az identitáspolitika is. A hidegháborús időszak a térség militarizálódását hozta, amely mellett az iparosodás is lezajlott. Utóbbi következtében a környezeti degradáció hatásai is érzékelhetővé váltak. Az 1990-es évek nemzetközi változásai nyomán kapcsolatok létesültek nem csupán az északi-sarkvidéki államok között, de a helyi társadalmak között is, ahol hangsúlyosan jelentkeztek a környezetvédelmi együttműködések, és a helyi őslakos népek összefogása is.

Lassi Heininen (2014: 241–258) szerint erre az időszakra datálható az Északi-sarkvidék államai közötti együttműködés és a régióépítés kezdete is. E korszak geopolitikai változásai kapcsán – jelen kutatás szempontjából – meghatározónak tartom, hogy az 1990-es évektől felismerték az állami szereplők mellett a nem állami aktorok jelenlétét az északi-sarkvidéki régióban. Az Északi-sarkvidék nemzetközi kapcsolatainak kutatói, közöttük Lassi Heininen (2014: 241–258), Simon Dalby (2003) valamint Klaus Dodds és Chih Yuan Woon (2019: 163–180) hangsúlyozzák, hogy megjelent egy újabb, a korábbiaknál kritikusabb geopolitikai megközelítés, amely a fizikai tér, a természeti erőforrások és az erő helyett más tényezőkre fókuszál. Az új szempontok közé tartozik a kulturális identitás és a hagyományos tudásrendszerek. Utóbbi kifejezés arra utal, hogy az őslakosok saját, több ezer éves kultúrája mellett egy sajátos gondolkodásmód is létezik – ahogyan ez Margaret Kovach (2009) kutatásaiban is megjelenik –, amely a nyugati szemlélettől eltérően közelíti meg az Északi-sarkvidék környezeti kihívásait és az arra adandó válaszokat. Ilyen módon az elmúlt évtizedekben az Északi-sarkvidék esetében már nem csupán az erőforrások feletti rendelkezés vált meghatározó geopolitikai tényezővé, hanem az ökológiai szempontok és az (őslakos) identitási kérdések is.

nem a földrajzi elhelyezkedésen van (Európán kívüli kontinensek meghódítása), hanem az eltérő kulturális háttérén és a nyugati civilizáció expanzióján az őslakos kultúra rovására.

Az őslakosok az Északi-sarkvidék nemzetközi kapcsolataiban

A geopolitika és a nemzetközi kapcsolatok elmélete gyakran vizsgálja a nagyhatalmak szerepvállalását és politikaformáló erejét. Az elmúlt évtizedekben a nem állami szereplők is egyre hangsúlyosabban jelentek meg a nemzetközi fórumokon. Az Északi-sarkvidéken megfigyelhető e jelenség. Az Északi-sarkvidék sajátossága e tekintetben, hogy az őshonos népek nemzetközi szintre kiterjedő érdekképviselése is megjelent. Ahogyan Marjo Lidroth (2015), a Lappföldi Egyetem kutatója kimutatta, e csoportok a 20. század folyamán, különösen a dekolonizációval összefüggésben kapcsolódtak be a nemzetállami szintű és nemzetközi politikai folyamatokba. Az őslakos népek megjelenése a nemzetközi szintén már 100 évvel ezelőtt megkezdődött, de csupán a hidegháború végén a változó világrenddel vált széles körben elterjedt jelenséggé, hogy az őslakos szervezetek nemzetközi fórumokon is képviseltetik magukat. A 20. század során több lépésben a nemzeti és nemzetközi szintén is egyre nagyobb reputációt nyertek az őshonos csoportok.

Az őslakos népek érdekképviselésének több egyedi vonását emeli ki a szakirányú kutatás, amelyben annak történelmi előzményei kiemelt jelentőségűek. E népek általában kisebbségi csoportokat alkotnak azokban az országokban, ahol élnek. Együttélésük a többségi társadalommal sok esetben kihívásokkal teli, aminek okai az elmúlt évszázadokban gyökereznek. Az őslakosok jelentős sérelmeket szenvedtek el a telepesektől, illetve a gyarmatosítóktól, akik főként a nyugati civilizációhoz tartoztak. Még az elmúlt évtizedekben, a II. világháború utáni időszakban is negatív diszkriminációban volt részük (BÉKÉSI 2004; LINDROTH 2015). Ez paradox helyzetet eredményezett, Marjo Lindroth (2015) konklúziója szerint az áldozati státusz a későbbi évtizedekben a nemzetközi szintén politikai elfogadottságuk alapjává vált. Először az ENSZ keretein belül jelent meg az őslakos csoportok ügye és érdekeik képviselése. Az őslakosok ügyeivel foglalkozó szakosodott szervezetek közé tartozik a WGIP (Working Group on Indigenous Populations, az ENSZ Őslakos Népekkel Foglalkozó Munkacsoportja) és az UNPFII (United Nations Permanent Forum on Indigenous Issues, az ENSZ Őslakosok Kérdéseivel Foglalkozó Állandó Fóruma) (SOLBAKK 2006). Ennek mentén a különböző kontinensek őshonos népei képesek voltak egymással kooperálni, és így megtalálták az utat a hatékony, kiterjesztett, transznacionális együttműködéshez. Saját érdekképviselésük gyakran összekapcsolódott környezetvédelmi kérdésekkel, ami szintén fontos legitimációt jelentett számukra a nemzetközi politikában (HEINÄMÄKI 2010, LINDROTH 2015).

Nemzetközi szerepvállalásuk és elismertségük hozzásegítette őket belpolitikai jogfejlődésükhöz is.

Az őshonos népek nemzetközi szinten történő elismerésének egyik mérföldköve és szimbolikus eseménye volt az ILO (International Labour Organisation, Nemzetközi Munkaügyi Szervezet) 169. számú konvenciója, amely 1989-ben jött létre. Az egyezmény sok tekintetben rendezte az őshonos népek helyzetét, a konvenció tárgya az őshonos és a törzsi népek alapjogainak védelme (World Bank 2023). A jelenség magyarázata e kisebbségi csoportok társadalmi problémáiban gyökerezik, mivel az őslakosok között magas a tartósan munkanélküliek és inaktívak aránya. A Föld mélyszegénységben élő lakosságának 15%-a őslakos háttérű, míg a világ népességén belül az őslakosok aránya 5% (World Bank 2023). Az őslakos népek többsége kevésbé volt képes alkalmazkodni a modern, nyugati civilizáció vívmányaihoz. Évezredes eltérő fejlődés után, többnyire kényszer hatására, hátrányos megkülönböztetés mellett kellett volna beilleszkedniük az új társadalmi és gazdasági rendszerbe, lemondva az őket eddig megtartó természethez és örökségükhöz való kötődésről. Amellett, hogy nem tudnak beilleszkedni a munkaerőpiacra, társadalmi problémák is sújtják őket (szociális depriváció, alkoholizmus).

Az ILO 169-es számú egyezményének ratifikálása egy ajánlás (opcionális), amely nem kötelező érvénnyel rendezi az őslakosok helyzetét. Elfogadása esetén azonban már kötelező érvényű nemzetközi jogi dokumentum az államok számára. 2024-ig 24 ország ratifikálta, az Északi-sarkvidék térségének államai közül Dánia és Norvégia csatlakozott az egyezményhez (ILO 2024). Emellett az őslakos népek jogairól szóló ENSZ-nyilatkozatot (UNDRIP, United Nations Declaration on the Rights of Indigenous Peoples) az ENSZ közgyűlése 2007-ben fogadta el 144 állam támogató szavazatával, 4 ellenszavazattal (Ausztrália, Kanada, Új-Zéland és az Egyesült Államok) és 11 tartózkodással (Azerbajdzsán, Banglades, Bhután, Burundi, Kolumbia, Georgia, Kenya, Nigéria, Orosz Föderáció, Szamoa és Ukrajna).

Az őslakosok politikaformálásának módja folyamatosan változott az elmúlt évtizedekben, az 1990-es évektől bekövetkezett változás kiszélesítette jogait és megjelenésüket mind az állam szintjén, mind nemzetközi téren. Az északi-sarkvidéki őshonos népek államokkal és nemzetközi szervezetekkel kerülnek kapcsolatba, a fent említett módon megjelentek az Északi-sarkvidéki Tanács munkájában, az ENSZ szakosított szerveinél és munkacsoportjaiban. Monica Tennberg (2010: 264–270), a Lappföldi Egyetem kutatója északi-sarkvidéki esettanulmányok alapján vizsgálta az őslakos népek nemzetközi politikai térben való megjelenését, illetve azt, hogy milyen

hatalmi potenciállal rendelkeznek, és hogyan valósítják meg érdekeik érvényesítését. Az őshonos népek hatalmi megnyilvánulásainak különböző formái vannak, így az önmeghatározás,² a részvétel (*participation*),³ a befolyás⁴ és az érdekképviselés.⁵ E kérdések mellett nagyon aktívak környezetbiztonsági kérdésekben, ami a nemzetközi politikában való részvételüket erősíti, ahogy Tennberg (2010: 264–270) hangsúlyozza. A környezetbiztonsággal kapcsolatos kérdéseknek fontos legitimációs ereje van nemzetközi politikai szerepvállalásukban, ahogy erre Marjo Lindroth (2015) is rávilágít. Ugyanakkor érdemes azt is látni, hogy az őslakos népek jogai korlátozottak az állami szereplőkhöz képest az Északi-sarkvidéki Tanács esetében is.

Az őslakosok az Északi-sarkvidéki Tanácsban

Az Északi-sarkvidéki Tanács a legfontosabb regionális egyeztető fórum, amelynek az északi sarkkörön túli területekkel rendelkező államok a tagjai: Dánia, az Egyesült Államok, Finnország, Izland, Kanada, Oroszország, Norvégia és Svédország. Az intézmény működése 2022-ben az orosz–ukrán konfliktus hatására lényegesen megváltozott, ami az őslakos népek érdekképviselésére is kihatott. Mindazonáltal az elmúlt évtizedek során megszokott működési formát érdemes vizsgálni, mivel hosszú időn keresztül segítette elő a helyi őslakosok érdekeinek képviselését, ami mellett a Tanács – ha korlátozott formában, de – továbbra is működik.

Az Északi-sarkvidéki Tanács az 1990-es évek közepén intézményesült, párhuzamosan a nemzetközi őslakos mozgalmak fejlődésével. Az Északi-sarkvidéki Tanács fő fókusza a régió környezeti kérdései, ahogyan ez az őslakos népek számára is kiemelt téma. A résztvevői státuszuk (*permanent participant*) elnyerése során az őshonosok

² Az őslakosok politikai érdekképviselésének fontos mérföldköve volt az önmeghatározás. Ezt az ILO 169. számú konvenciója is előírja a részes államok felé. Ennek nyomán például az autonóm területeken tartandó választások során maguk állíthatják össze a választói névjegyzéket.

³ Az északi-sarkvidéki őslakos népek szervezetei *permanent participants*, vagyis állandó tagok az Északi-sarkvidéki Tanácsban. A részvételük másik dimenziója a számik esetében, a nemzetállami szinten belül, hogy az úgynevezett számi parlamentek döntenek számos, őslakosokat érintő kérdésben, e parlamentek képviselőit is közvetlenül, részvételi alapon választják.

⁴ A befolyás példája lehet, hogy az őslakos népek az Északi-sarkvidéki Tanácsban nem rendelkeznek döntéshozatali jogkörrel, de tanácsadóként a szervezet összes munkacsoportjában és fórumán megjelennek.

⁵ Az érdekképviselés az állami, illetve állam alatti szinten is megjelenik, így a helyi ügyekben a számi parlamenteken keresztül érvényesül. A számi parlamentek vezetői (Számi Tanács) regionális és nemzetközi fórumokon képviselik a népcsoport érdekeit.

évezredes kötődése a területhez, illetve sajátos gondolkodásmódja a természeti környezetről kiemelt érv volt a tanács ügyeibe való bevonásuk mellett (SIMON 2003; DODDS–WOON 2019: 163–180).

Az őslakos népek megjelenése a nemzetközi kapcsolatok nagy elméletei közötti vitára irányítja rá a figyelmet, vagyis az állami és nem állami szereplők nemzetközi térben betöltött szerepének értékelésére. Míg a realista elméletek az államok vezető szerepét emelik ki a nemzetközi kapcsolatokban, addig a liberális elméletek a nem állami szereplők megerősödését hangsúlyozzák (FAUST–NÉMETH 2019). Ennek megfelelően az északi-sarkvidéki őslakos szervezetek működésének megítélése sem egyértelmű.

Az Északi-sarkvidéki Tanácsban hat őslakos szervezet állandó résztvevő (*permanent participant*): Aleut International Association (Aleut Nemzetközi Egyesület), Arctic Athabaskan Council (Északi-sarki Athabaskan Tanács), Gwich'in Council International (Gwich'in Tanács), Inuit Circumpolar Council (Inuit Sarkkörü Tanács), Russian Association of Indigenous Peoples of the North (Északi Őslakos Népek Orosz Egyesülete) és a Saami Council (Számi Tanács). Egyes szervezetek transznacionálisak (mint a Számi Tanács),⁶ másoknál az összekötő kapocs, hogy ugyanahhoz a nemzeti államhoz tartoznak (mint az Északi Őslakos Népek Orosz Szövetsége). Az őslakos szervezetek munkáját az Északi-sarkvidéki Tanács Őslakos Népek Titkársága (Arctic Council Indigenous Peoples Secretariat) koordinálja és támogatja.

A helyi őslakos népek számára az Északi-sarkvidéki Tanácsban való részvétel az elmúlt években egyedülálló lehetőséget jelentett más nemzetközi intézményekkel összevetve. Az őslakos szervezetek azonban mint nem állami szereplők csak korlátozott jogokkal rendelkeznek a tanácsban, bár joguk van képviseltetni magukat minden kapcsolódó fórumon, és konzultálhatnak minden tagállammal. Ennek kapcsán kiemelendő, hogy 2022-ig olyan nagyhatalmakkal ülhetnek egyidejűleg tárgyalóasztalhoz, mint az Amerikai Egyesült Államok, az Orosz Föderáció és Észak-Európa országai. A régióra vonatkozóan kiemelhető, hogy sok tekintetben más térségek őslakos csoportjainál szélesebb körű jogosultságokkal rendelkeznek. Mindazonáltal az őshonos népek tanácson belüli szerepe, képviseletük korlátozottsága, illetve ennek megreformálása tudományos viták tárgyát képezi (NÉMETH 2023). Emellett magának az Északi-sarkvidéki Tanácsnak a működését is számos kritika éri.

Az Északi-sarkvidéki Tanács működését – az őslakosok érdekképviseletének korlátozottságán kívül – több kritikával is illették az elmúlt évtizedek során. Számos kutató, közöttük Timo Koivurova (2010: 146–156), Oran R. Young (2019), valamint Tom Barry

⁶ Finnország, Norvégia, Orosz Föderáció és Svédország számi népességét együttesen képviseli.

és szerzőtársai (2020) fogalmazták meg észrevételeiket annak kapcsán, hogy a tanácsnak nincs egységes stratégiai víziója, szűk keretek között mozog, csupán a környezetvédelmi kérdésekre koncentrálnak, és nem tárgyal olyan kulcsfontosságú ügyeket, mint a helyi államok közötti területi viták, gazdasági, katonai és biztonságpolitikai kérdések, és más témákat is inkább *ad hoc* jelleggel vesz napirendjére. Az eseményeket inkább követi, és reaktív módon reagál azokra. Emellett Koivurova (2010: 146–156) arra is rámutatott, hogy a tanács működése a helyi folyamatok alakulásához sem alkalmazkodott, mivel az elmúlt évtizedek során a régió a perifériából a geopolitikai folyamatok kiemelt térségévé vált. Eközben az Északi-sarkvidéki Tanács működésében nem volt lényegi változás 1996 óta.⁷ E korlátozott működési forma az őslakos népek aspektusából azért fontos, mert a tanács szűk hatásköre az annak fórumain részt vevő szereplőket is érinti.

Az elemzők előremutató tényezőket is kiemelnek a tanács vonatkozásában, Barry és szerzőtársai (2020) szerint megmutatkoznak a tanácsban rejlő potenciálok, többek között az ügyvitel rendszerezettségében. A szerzők kiemelik a tanács által vezetett tudásgyűjtés jelentőségét is, akár természettudományos téren, akár az őslakos tudás becsatornázása szempontjából. Simon Dalby (2003), Dodds és Woon (2019: 163–180), valamint Lassi Heininen (2014: 241–258) kiemelik, hogy az őslakos tudás és világnézet alkalmas lehet arra, hogy befolyásolja például az ökológiai kérdésekről való gondolkodást.

Őslakosok az Északi-sarkvidéki Tanács működésében 2022 után

Az orosz–ukrán háború kitörése nagy hatást gyakorolt az Északi-sarkvidéki Tanácsra, mivel a területben a nyugati országok képviselői és Oroszország is résztvevő. A hét nyugati tagállam (A7-ek) 2022. március 3-án felfüggesztette közreműködését a tanácsban. Emellett a Barents–Euro–Északi-sarkvidéki Tanácsban és az Északi Dimenzióban az európai országok és az Európai Bizottság képvisellete felfüggesztette fel Oroszország működését.

Az Északi-sarkvidéki Tanács esetében a bojkott a hat őslakos szervezetre, a tanács állandó résztvevőire (*permanent participant*) is kihatott. Az őslakos népek képviselői kifogásolták az A7-ek lépését, mivel elmulasztottak konzultálni a hat állandó résztvevővel. A helyzetet visszalépésként értelmezték az Északi-sarkvidék biztonságának

⁷ A tanács működését több esetben felülvizsgálták, és javasolták is a struktúra átalakítását, amit azonban nem fogadtak el. Megjegyzendő az is, hogy maga Koivurova – mint az Északi-sarkvidéki Tanács munkáját segítő tanácsadó – szintén tett javaslatokat a regionális együttműködés struktúrájának megváltoztatására.

vesztfálibb, államközpontú felfogásához. Az őslakosok szempontjából ennek a kockázata, hogy az általuk nehezen kivívott jogok csorbulnak az Északi-sarkvidék nemzetközi kapcsolataiban. Az őslakosok magát a bojkottot támogatták volna, azonban a döntéshozatal módja ellen kifogást emeltek.

Mindazonáltal a különböző őslakos szervezetek 2022-es eseményekre adott reakciói között eltérés figyelhető meg attól függően, hogy milyen pozíciót foglalnak el a Nyugat és Oroszország közötti viszonyrendszerben. A Számi Tanács, amelynek az észak-európai országok számi lakossága mellett az oroszországiak is tagjai, közleményt adott ki, amelyben elítélte a háborús agressziót. Ugyanakkor annak biztosítását kérte, hogy az orosz részről származó számi emberek továbbra is részt vehessenek a nemzetközi találkozókön és konferenciákon, beleértve más országok látogatását is. Ezzel együtt az őslakos népek szervezetei között is kirajzolódott a Nyugat és Oroszország közötti törésvonal: az A7-ekhez kötődő állandó megfigyelők a nyugati álláspontnak megfelelő nyilatkozatot adtak ki, és elítélték Oroszországot, míg az oroszországi őslakosokat összefogó szervezet az anyaországgal értett egyet. Utóbbi szervezet elhatárolódott a száműzetésben élő őslakos vezetők Oroszországot elítélő közleményétől is (ZELLEN 2022). Összességében az állandó képviselők mutatják a legnagyobb elkötelezettséget az Északi-sarkvidéki Tanács munkájának teljes körű újraindítása mellett, mivel a bojkott hatására esetükben csorbultak leginkább a tagsággal járó többletjogok. A Tanács üléseinek felfüggesztésével elvesztették azt a kiemelt státuszt, amelyet a széles körű északi-sarkvidéki együttműködés biztosított számukra. Ugyanakkor a helyzet rávilágított a nem állami szereplők helyzetének törékenységre is. Míg korábban is korlátozott lehetőségekkel rendelkeztek a tanácsban, addig a bojkott hatására egyértelművé vált másodlagos szerepük a szervezetben.

Annak ellenére, hogy az Északi-sarkvidéki Tanács munkáját felfüggesztették az ukrajnai orosz háború következtében, az őslakos munkacsoportok a feladataik ellátásának folytatása mellett döntöttek. Az együttműködés mégsem lehetett teljes körű, a vasfüggöny e tekintetben is leereszkedett, és megnyilvánult a kelet–nyugat törésvonal. A nyugati országok őslakosai 2023 tavaszán aggodalmuknak adtak hangot az Oroszországból érkező adatszolgáltatás teljes leállása miatt. Ezek a hiányosságok környezeti és társadalmi, őslakos népek jólétére vonatkozó kérdésekben is megnyilvánultak. Érkeztek hírek arról is, hogy az oroszországi őslakosok körében is történt toborzás a háborúban való részvételre, amely ellen szintén szót emeltek a nyugati országok őslakos csoportjai. Az Északi-sarkvidéki Tanács munkacsoportjai nem függesztették fel projektjeiket, ez alól kivételt jelentettek az Egyesült Államok és Oroszország együttes részvételével zajló feladatok. Emellett a beérkező adatok elemzése a háborús időszak

alatt is zajlott az oroszországi adatszolgáltatás hiányában is (JONASSEN 2023; GRICIUS 2023). 2023 májusában az Északi-sarkvidéki Tanács norvég elnökségének kezdete bizonyos enyhülést hozott a megelőző év teljes elszigeteltségéhez képest. Az orosz elnökség formális lezárása után a munkacsoportok csak írásbeli eljárások keretében mozdították elő a projektmunkát és a döntéshozatalt. Ezt követően újabb előrelépést jelentett, hogy virtuális formában, online platformokon folytatódott az együttműködés, még ha az inkább szakértői szinten is zajlott. Az Északi-sarkvidéki Tanács állásfoglalása szerint a virtuális ülések célja, hogy „javítsa a hatékonyságot és az együttműködést a projektmunkában, és lehetővé tegye a munkacsoportok számára az összetettebb kérdések előmozdítását. A virtuális találkozás lehetősége kiterjed minden projektszintű csapatra és szakértői csoportra a projektszintű munka előrehaladásának biztosítása érdekében” (Arctic Council 2024). Az enyhülés fontos az őslakos népek szempontjából, mivel megkönnyíti munkájukat és a projektek megvalósulását.

Az őslakos szervezetek kifejezték abbéli igényeiket is, hogy a jövőben biztonsági kérdésekre is szeretnék kiterjeszteni egyeztetési jogkörüket. A NATO észak-európai bővítése (Svédország és Finnország csatlakozása) erősítette az Északi-sarkvidék geopolitikai ütközőzónává történő átminősülését. E folyamatot az őslakos szervezetek közvetlen fenyegetésnek érzékelték saját lakosságukra és az általuk lakott területekre nézve. Ilyen módon az őslakosok igényüket fejezték ki a NATO fórumain való közvetlen egyeztetés megvalósítására (JONASSEN 2023). A kialakult helyzet ismételt az északi-sarkvidéki őslakosok ambivalens helyzetére irányítja rá a figyelmet, miközben igyekeznek önálló szereplőként fellépni a térséget érintő ügyekben. Ennek elfogadottsága az állami szereplők beleegyezésétől és a nemzetközi szervezetek által biztosított keretrendszerrel függ. Lényegében elhanyagolható annak esélye azonban, hogy biztonságpolitikai kérdésekben, illetve a NATO testületeivel való egyeztetésben részt vegyenek.

Az Európai Unió földrajzi, történeti és gazdasági kapcsolatai a régióval

Az Európai Unió, illetve tagállamai speciális helyzetben vannak az Északi-sarkvidék ügyeiben érdekelt nemzetközi szereplők között, ami már a földrajzi adottságok esetében is megmutatkozik. Az integráció három tagállama számít északi-sarkvidéki országnak. Az európai uniós tagországok közül Finnország és Svédország rendelkezik szárazföldi területekkel az Északi-sarkvidéken, azonban egyikük sem parti állama

az Arktikus-óceánnak⁸ (Jeges-tengernek). Dánia autonóm tartománya, Grönland rendelkezik északi sarkkörön túli tengeri területekkel, azonban a tartomány 1985-ben kilépett az európai integrációból (NÉMETH 2019). Az Északi-sarki-óceán menti tagállamok érintettek legközvetlenebbül az olyan helyi erőforrások elérhetővé válásában, mint például a tengeri hajózási útvonalak, fosszilis energiahordozók és más ásványkincsek. A történelmi távlatokat tekintve az európai országoknak évszázadok óta vannak gazdasági és kereskedelmi kapcsolatai a térséggel, ami mellett a terület tudományos feltárásába szintén bekapcsolódtak. Az európai országok északi sarkkörön túli geopolitikai érdekei leginkább a tengeri kereskedelemhez és a régió energiahordozóihoz kötődnek (NÉMETH 2022).

*Az Európai Unió
az északi-sarkvidéki együttműködésekben*

Az Európai Unió nemzetközi kapcsolatai az Északi-sarkvidék régiójában széleskörűek, magukba foglalják a bilaterális együttműködések, és a nemzetközi szervezetekben való részvételt is. Az Európai Uniót az integráción kívüli, európai északi-sarkvidéki államokhoz szoros kapcsolatok fűzik. Ilyen módon Norvégia és Izland az Európai Gazdasági Térségen keresztül kapcsolódik az európai integrációhoz. Emellett az észak-európai államok együttműködése hagyományosan rendkívül szoros.

Fontos tényező az is, hogy az Északi-sarkvidéken a nemzetközi együttműködések összetett hálózata működik. Az észak-európai államok több, az Északi-sarkvidék ügyeit is tárgyaló térségbeli szervezetnek a tagjai, így például a Barents–Euro–Északi-sarkvidéki Tanácsnak, amely munkájába az Európai Unió képviselte is bekapcsolódik, az Európai Bizottság teljes jogú tagja. Továbbá az észak-európai uniós tagállamok fontos egyeztető fóruma az Északi Miniszterek Tanácsa, amely szintén foglalkozik az Északi-sarkvidékhez kapcsolódó ügyekkel. Az európai partnerekkel működő nemzetközi együttműködések sorában szintén fontos szerepet töltenek be az őslakos szervezetek. Az észak-európai őslakosok, a számuk sok esetben határon átnyúló intézmények keretein belül egyeztetnek egymással. A Számi Tanács képviselteti magát többek között az ENSZ-ben, az Északi-sarkvidéki Tanácsban és a Barents–Euro–Északi-sarkvidéki Tanácsban is. Az intézmény négy ország (Finnország, Norvégia,

⁸ Angolul Arctic Ocean, magyar terminológiában Jeges-tenger néven szerepel.

Oroszország és Svédország) őslakosainak érdekképviselői és transznacionális egyeztető fóruma (CSATLÓS 2013; NÉMETH 2023).

Az Északi-sarkvidék legfontosabb nemzetközi egyeztető fóruma, az Északi-sarkvidéki Tanács esetében a régiós európai uniós tagállamokon kívül hat további tagország megfigyelőként közreműködik a tanács munkájában: Németország, Hollandia, Lengyelország, Franciaország, Spanyolország és Olaszország. Maga az Európai Unió 2013-ban teljes körű megfigyelői státuszt kért, amelyet nem kapott meg.

A megfigyelői státusszal rendelkező országok mindegyikének van tengeri kijárata, vagyis ilyen módon részt vehetnek az Északi-sarkvidéken keresztül zajló tengeri hajózásban. Emellett ezeknek az országoknak a többségét történelmi szálak fűzik a régióhoz: az elmúlt századokban részt vettek a terület felfedezésében és feltérképezésében. Az Északkeleti-átjárón történő hajózás már a nagy földrajzi felfedezések korszaka óta kívánatos cél volt egyes európai országok számára, mint Hollandia, majd többek között Olaszország és Németország is részt vett a későbbi századok északi-sarkvidéki expedícióiban (NÉMETH 2022).

Történelmi kapcsolatok

Az Északi-sarkvidék őslakos népei egykor teljes ellenőrzést gyakoroltak szállásterületeik felett. Ez az önállóság akkor kezdett csökkenni, amikor az észak-európaiak – skandinávok és ruszok egyaránt – elkezdtek korábbi területeiknél északabbra, Sápmi (Lappföld) területére, illetve keletre, Szibériába nyomulni. Míg Észak-Európában ez a folyamat már sok száz évvel ezelőtt megkezdődött⁹ (BERECZKI 2007: 75–78), addig Kanada egyes részein a nem őslakosok nagyarányú érkezése viszonylag új keletű.

A térség felfedezése során európai perspektívából mérföldkőnek számított a vikingek tevékenysége az első ezredforduló időszakában, amely során Skandinávia partjaitól fokozatosan térképezték fel a térséget egészen az észak-amerikai kontinensig, Új-Fundlandig. Tevékenységüket követően több száz évet kellett várni arra, hogy a nagy földrajzi felfedezések keretében újra európaiak lépjenek Grönland, illetve Amerika északi sarkkörön túli területeire.

⁹ A 9. századtól a lappok az északi országok adófizetői lettek. Később a terület fokozatosan az egyes északi államok része lett (BERECZKI 2007: 75–78).

Az Északi-sarkvidék felfedezésének aranykorát mégis inkább a 19. század utolsó harmada és a 20. század fordulója jelentette. Az úgynevezett északi-sarki láz keretében számos európai állam képviselői erőforrást (pénzt, tudományos és technikai arzenált) nem kímélve próbálták meg meghódítani az Északi-sarkot, vagy keresztülhajózni az Északkeleti-, illetve Északnyugati-átjárón. A kutatók Nagy-Britanniából, Franciaországból, Svédországból, Dániából, Németországból, az Osztrák–Magyar Monarchiából, Norvégiából és Olaszországból érkeztek. Az utakat nagy közérdeklődés kísérte, egyes szerzők a 20. század űrversenyével is párhuzamba állítják a jelenséget.

A felfedezés folyamata közben kialakultak a 20. század eleji és mai területi követelések alapjait képező pozíciók (NÉMETH 2022). A Jeges-tenger szigetei azokhoz az államokhoz kerültek, amelyek földrajzilag a legközelebb helyezkedtek el, illetve a tengeri övezetek kijelölése is megtörtént a 20. században. A területi követelésekben a 21. század hozott fordulatot a kontinentális talapzatra benyújtott területi igényekkel, amelyek szintén a parti államokhoz kötődnek.

A 19. századi fejlemények másik jelentősége, hogy az említett Északi-sarkvidéken kívüli, a régió feltérképezésében részt vevő államok nagy része ma is érdeklődést mutat a terület iránt (NÉMETH 2023). Napjainkban is részesei a helyi tudományos expedícióknak, perspektívát látnak az Északkeleti-átjárón történő hajózásban, illetve megfigyelő státuszú tagjaivá váltak az Északi-sarkvidéki Tanácsnak, közöttük hat európai uniós tagállam is.

Az Európai Unió északi-sarkvidéki politikája

Az európai országok napjainkban is kulcsfontosságú szerepet játszanak a térségben, részben az északi sarkkörön túli területekkel rendelkező országok, részben a terület közelsége, a történelmi kapcsolatok és a régió fokozódó jelentősége miatt. Az Európai Unió Arktisszal kapcsolatos politikája jól körülhatárolható, számos hivatalos dokumentum és politikai nyilatkozat áll rendelkezésre.

Az Európai Unió északi irányú bővítése, azaz 1995 óta került a politikai irányvonalak közé az Északi-sarkvidék régiója. Finnország első uniós kezdeményezései közé tartozott az úgynevezett északi dimenzió, a Northern Dimension Initiative (NDI) életre hívása 1997-ben. Az északi dimenzió politikájának célja volt, hogy erősítse az EU és a szervezeten kívüli államok együttműködését az északi régióban, így az EGT tagállamaival, Izlanddal, Norvégiával és Oroszország északnyugati területeivel.

Ehhez kapcsolódik a Barents–Euro–Északi-sarkvidéki Tanáccsal¹⁰ és szervezeteivel¹¹ való együttműködés is. Utóbbi kiterjed gazdasági, infrastruktúra-fejlesztési, kulturális és tudományos, illetve határ menti kapcsolatok erősítésére is (ALTER 2002: 677–697). Mindazonáltal fontos kiemelni, hogy ez a kooperáció egy szélesebb körű összefogás, amely nem csak az európai Északi-sarkvidéket érintő ügyekkel foglalkozik. Az északi dimenzió politikájának sikere nem csupán az Európai Unió számára nyitott kaput új térségek irányába, de egyértelműen jelentős eredménynek számít Finnország szempontjából azáltal, hogy saját prioritásait emelte a közös uniós politikák szintjére.¹²

Összességében az Európai Unió stratégiája az északi tagállamok, különösen a finn álláspont sajátosságait tükrözi a határon átnyúló, észak-európai együttműködések formájában és a területfejlesztési támogatásokon keresztül. Az éghajlatváltozás tanulmányozása és a tudományos infrastruktúra fejlesztése már szélesebben vett európai értékeket tükröz. Ugyanakkor a környezetvédelmi elvek különösen fontosak az északi politikai kultúrában. Továbbá az összeurópai gazdasági érdekek leginkább az Északkeleti-átjáró megnyílásával kínálkozó kereskedelmi lehetőségek, illetve infrastruktúra-fejlesztések formájában nyilvánulhatnak meg, különösen a környezetbarát technológiák területén.

A 2000-es évek második fele, mint a legtöbb Északi-sarkvidék térsége iránt érdeklődő állam és szervezet számára, fordulópontot hozott az EU esetében is. 2007-ben először vált a nyári szezonban jégmentessé az Északkeleti-, illetve az Északnyugati-átjáró, és így elérhető közelségbe került a terület hasznosításának lehetősége. Az esemény hatására az Európai Unió Északi-sarkvidékkel kapcsolatos politikaformálása is újra a fókuszba került, és jelentősebb átalakuláson ment keresztül.

2009-re az EU elkészítette első Északi-sarkvidék-politikáját (Európai Bizottság 2008). Ilyen stratégiai dokumentumot az Északi-sarkvidéki Tanács tagjainak és a megfigyelő államoknak is meg kell alkotniuk a tagsághoz. Az Európai Unió is

¹⁰ Tagjai: Norvégia, Svédország, Finnország, Oroszország, régiók szintjén: Norvégia: Finnmark, Nordland és Troms; Svédország: Norrbotten és Västerbotten; Finnország: Oulu, Lappföld és Kainuu; Oroszország: Arhangelszki terület, Karélia, Komiföld, Murmanszki terület és Nyenyecföld; valamint helyi öslakos szervezetek.

¹¹ Dánia, Észtország, Finnország, Németország, Izland, Lettország, Litvánia, Norvégia, Lengyelország, Oroszország, Svédország.

¹² Az NDI Finnország sikeres érdekérvényesítését tükrözi, mivel saját geopolitikai és földrajzi helyzetéből fakadó adottságokat prioritásként emelt a közös európai uniós politikák szintjére. Finnországgal szoros kapcsolatban lévő EU-s és EU-n kívüli államokat köt össze, és a finn kisebbségek által lakott, északnyugati orosz tartományokat is bekapcsolta az együttműködésbe. Egyúttal hasznosította a finn külpolitikai ismereteket és gyakorlatot, amelyben az orosz reláció fontos szerepet töltött be egészen a 2022-es orosz–ukrán háború kitöréséig (ALTER 2002).

igyekezett a szervezet megfigyelő tagjává válni, így 2009-ben kérelmezte a tagságot. A döntéshez konszenzus szükséges, a tanács összes tagjának egyetértésével. Kanada megvétózta a felvételi kérelmet, a legjelentősebb fókavadász nemzetként sérelmezte az európai tilalmat a fókatermékeken (PHILLIPS 2009). Kanada álláspontja szerint a helyi őslakos népek fő megélhetési forrása a fókavadászatból és az így előállított termékekből származik (DEPLEDGE 2015). Más szerzők arra is felhívják a figyelmet, hogy az Egyesült Államok közvetett módon szintén jelezte ellenvéleményét az unió megfigyelői státuszával kapcsolatban. Az akkori amerikai álláspont szerint az Európai Unió szupranacionális szervezet, vagyis nem közvetlenül megválasztott és ezáltal nem demokratikus. Ilyen jellegű szereplő képviselte nem vehet részt az Északi-sarkvidéki Tanács működésében. Erre vonatkozóan később, 2011-ben az Északi-sarkvidéki Tanács szabályt is elfogadott (COFFEY 2013). A továbbiakban az EU és Kanada megállapodott az őslakosok által készített fókatermékekről, azonban így is maradt ellenállás az EU tagságával szemben. Oroszország is az ellenzők sorába tartozott (DEPLEDGE 2015). Az uniónak a továbbiakban is fontos maradt a régió, a szoros kapcsolatok jelenleg is fennállnak, illetve az EU képviselői eseti megfigyelőként közreműködtek az Északi-sarkvidéki Tanács működésében. 2022 után Északi-sarkvidéki Tanács nyugati tagjai és Oroszország között bekövetkezett elhidegülés új értelmezési keretbe helyezheti az Európai Unió állandó megfigyelővé történő előlépését, ugyanis az erősítheti a nyugati szövetségi rendszert.

2008-ban az európai uniós Északi-sarkvidék-politika fókuszában a környezeti és klímaváltozással kapcsolatos kérdések, az őslakos népek támogatása, a tudományos kutatások, a térség erőforrásainak fenntartható használata állt. Az erőforrások vonatkozásában a szénhidrogénkészletek, a halászat, a tengeri kereskedelem és az északi-sarkvidéki tengeri útvonalak használata, valamint a turizmus volt a legmeghatározóbb. A regionális idegenforgalom jelentőségét az is erősítette, hogy két európai uniós tagállam, Finnország és Svédország északi sarkkörön túli területeit is érintette, emellett az őslakos népek számára is fontos megélhetési forrást és kultúrájuk fennmaradását biztosította (Európai Bizottság 2008).

A 2016 és 2021 közötti időszakban az Északi-sarkvidék-politika átalakult, az ekkor kiadott dokumentum három fő pillére az Északi-sarkvidék védelme és megőrzése a lakosság érdekeivel összhangban, az erőforrások fenntartható felhasználásának előmozdítása, valamint a nemzetközi együttműködés lett (Európai Bizottság 2016). Változást jelentett a korábbiakhoz képest, hogy a dokumentum elsődlegesen a helyi lakosságra koncentrált, és visszább szorult a kimondottan az őslakos népek kultúrájának megőrzésére irányuló törekvés. A fenntarthatósági célok részévé vált a tudományos

kutatás, miközben a szénhidrogénkészletek hasznosítása helyett a fenntartható technológiákba való beruházás vált központi kérdéssé. Ugyanez a fenntarthatósági szemlélet érvényesült a térségbeli hajózás esetében is. További lényeges eltérés a korábbi stratégiai dokumentumhoz képest, hogy az északi-sarkvidéki nemzetközi együttműködések még hangsúlyosabb szerepet kaptak. Utóbbi tényezőben fontos szerepe lehet, hogy az Északi-sarkvidéki Tanács 2013-ban nem fogadta el az Európai Unió kérelmét, amelyben állandó megfigyelővé kívánt előrelépni. Eközben egyre több állam mutatott érdeklődést az Északi-sarkvidék iránt. 2013-ban Dél-Korea, India, Japán, Kína, Olaszország és Szingapúr váltak a szervezet állandó megfigyelőivé. Majd 2017-ben Svájc is csatlakozott e csoportosuláshoz.

A 2021-es legújabb stratégiában az Északi-sarkvidék politikája részévé vált az európai uniós Green Deal megállapodásnak, vagyis a nettó üvegházhatásúgáz-kibocsátás 2050-ig történő elérésére irányuló uniós stratégiának is. A hivatalos közlemény szerint: „Az EU 2021. október 13-án közzétett, aktualizált északi-sarkvidéki politikájának célja, hogy elősegítse az Északi-sarkvidék mint békés együttműködési régió megőrzését, lassítsa az éghajlatváltozás hatásait, és támogassa az északi-sarkvidéki régiók fenntartható fejlődését a helyi közösségek, nem utolsósorban az őslakos népek és a jövő generációi javára. Az Északi-sarkvidékre vonatkozó uniós politika végrehajtása segíteni fogja az Uniót az uniós zöld megállapodásban meghatározott célok elérésében és geopolitikai érdekeinek érvényesítésében” (EEAS 2024). Ilyen módon a dokumentum főbb pillérei nem változtak 2016-hoz képest, ugyanakkor a hangsúlyok további eltolódást mutattak a környezetvédelmi és fenntarthatósági elvek irányába.

További fontos lépést jelentett az Európai Unió északi-sarkvidéki jelenléte szempontjából, hogy 2024 márciusában állandó képviselőt nyitott Grönland fővárosában, Nuukban (Európai Bizottság 2024). Függetlenül attól, hogy Grönland Dánia autonóm tartománya, mégsem tagja az Európai Uniónak. 1985. január 1-jei dátummal kilépett az integrációból elsősorban a halászatra vonatkozó szabályozások miatt. Grönland azóta több az Északi-sarkvidék ügyei iránt érdeklődő szereplő számára értékelődött fel, így például Kína igyekezett szorosabbra fűzni a kapcsolatait az óriási szigettel (VOLPE 2020). Emellett az Egyesült Államok Donald Trump elnöksége alatt megkísérelt ajánlatot tenni a Dán Királyságnak Grönland megvásárlására.¹³ Sajtóértesülések szerint hasonló kísérletre abban az esetben is sor kerülhet, ha 2024-ben Donald Trumpot újraválasztják az Egyesült Államok elnökének (BICKERTON 2024).

¹³ Lásd bővebben Szilvási Simon fejezetében.

Ezt a fokozott érdeklődést az európai érdekszférába tartozó terület iránt az Európai Unió sem hagyhatta figyelmen kívül.

Ugyanakkor az új állandó képviselő célja nem csupán az, hogy elmélyítse az Európai Unió kapcsolatait Grönlanddal, hanem a tágabb sarkvidéki régióval is. A képviselő feladatai közé fog tartozni az európai zöld megállapodás (Green Deal) végrehajtásának elősegítése, a szénhidrogén-kitermelés minimalizálásának elősegítése. Ursula von der Leyen a képviselő megnyitása alkalmából tartott sajtótájékoztatón is kiemelte, hogy ezzel az olyan államok érdeklődését igyekszik ellensúlyozni, mint Oroszország és Kína. „Az olyan államok, mint Oroszország és Kína, egyre határozottabbak a régióban. Ezért kell a hasonló gondolkodású demokráciáknak, mint Grönland és Európa, megerősíteniük politikai partnerségüket” (Európai Bizottság 2024).

2022, az orosz–ukrán háború kezdete után az Európai Unió is felfüggesztette azokat a regionális együttműködéseket, amelyekben Oroszország és Fehéroroszország is partnerek voltak. E lépés vonatkozott az unió északi dimenzió politikájára; a Barents–Euro–Északi-sarkvidéki együttműködésre; és a Balti-tengeri Államok Tanácsára is. Emellett az Európai Unió úgy foglalt állást az északi-sarkvidéki együttműködések kapcsán, hogy azokat folytatni kell a nyugati szövetségi rendszer keretein belül (EEAS 2024). Ez az állásfoglalás azonban csak részlegesen érvényesült 2023, illetve 2024 során. Ugyan a nyugati államok közötti együttműködés szorosabb, azonban a régió kiemelt jelentősége miatt, illetve Oroszország területi fölényét figyelembe véve az Északi-sarkvidéki Tanács munkacsoportjainak korlátozott működése irányába történtek lépések. Az Európai Unió is azok közé a régió kívüli szervezetek közé tartozik, amelynek az az érdeke, hogy minél inkább bevonódjon az Északi-sarkvidék ügyeibe.

Összefoglalás

Az Északi-sarkvidéket gyakran a nemzetközi folyamatok laboratóriumaként azonosítják. E jelenségnek része, hogy az Északi-sarkvidék ügyeiben a nemzetközi szereplők nagy száma és legkülönbözőbb típusai jelen. Jelenleg is zajlik a térség felértékelődése. Ezt a folyamatot erősítette fel 2022-től kezdődően az orosz–ukrán háború. Az Északi-sarkvidéken egyszerre vannak jelen az Ukrajnát támogató nyugati szövetségesek és Oroszország. A háborús konfliktus az arktikus régió mintaértékűen működő nemzetközi együttműködésében is törést és elhidegülést hozott. Az Északi-sarkvidéki Tanács működésének felfüggesztése, illetve alacsony szintekre korlátozódó működése elsődlegesen a tanácsban állandó megfigyelőként részt vevő őslakos szervezetekre

hatott korlátozóan. A tanács munkájának alacsony intenzitása rávilágított arra is, hogy az őslakos szervezetek nemzetközi ügyekbe való bevonása milyen nagy mértékben függ az állami szereplőktől. Ilyen módon a nemzetközi kapcsolatok realista elméleteit igazolja a liberális és konstruktivista irányzataival szemben, és továbbra is az állami szereplők fölényét húzza alá minden más aktor ellenében. Az Északi-sarkvidék ügyeiben a térségen kívüli nemzetközi intézmények is igyekeznek érdekeiket érvényesíteni, ennek példája az Európai Unió Északi-sarkvidék felé fordulása. Az Európai Unió a 2000-es évek végétől igyekszik állandó megfigyelői státuszt elnyerni a tanácsban. Ez azonban máig nem sikerült. Az északi-sarkvidéki együttműködés elhidegítése változást hozhat az Európai Unió az Északi-sarkvidék nyugati államaival való kooperációjában a nyugati szövetség szorosabbá válásával. Ugyanakkor az unió saját törekvései is megnyilvánulnak a régióban, aminek mérföldköve volt a Grönlandon megnyitott állandó képviselet. Mindazonáltal az Európai Unió külső szereplőként való kezelése a jövőben is jellemző maradhat az arktikus államok részéről. A szorosabb együttműködés ellenére az egyes államok számára elsődleges maradhat saját érdekeik érvényesítése és kizárólagos szerepük fenntartása az Északi-sarkvidéken.

Felhasznált irodalom

- ALTER, David (2002): Small State Influence within the EU? The Case of Finland's Northern Dimension Initiative. *Journal of Common Market Studies*, 38(5), 677–697.
- Arctic Centre (2024): Arctic Indigenous Peoples. *Arcticcentre.org*. Online: www.arcticcentre.org/EN/arcticregion/Arctic-Indigenous-Peoples
- Arctic Council (2024): *Arctic Council Advances Resumption of Project-level Work*. Online: <https://arctic-council.org/news/arctic-council-advances-resumption-of-project-level-work/>
- BARRY, Tom – DAVÍÐSDÓTTIR, Brynhildur – EINARSSON, Niels – YOUNG, Oran R. (2020): The Arctic Council: an Agent of Change? *Global Environmental Change*, 63. Online: <https://doi.org/10.1016/j.gloenvcha.2020.102099>
- BÉKÉSI László (2004): *A politika földrajza*. Budapest: Aula.
- BERECZKI András (2007): A lappok (számik) története. In BERECZKI András et al. (szerk.): *A finnugor és szamojéd népek története*. Budapest: ELTE, 75–78. Online: <https://mek.oszk.hu/02800/02894/02894.htm>
- BICKERTON, James (2024): Donald Trump Could Try to Buy Greenland Once More. *Newsweek*, 2024. március 13. Online: www.newsweek.com/donald-trump-could-try-buy-greenland-once-more-1878583
- COFFEY, Luke (2013): *No European Union Membership in the Arctic Council*. Washington: The Heritage Foundation. Online: www.heritage.org/europe/report/no-european-union-membership-the-arctic-council

- CSATLÓS Erzsébet (2013): *Az Arktisz nemzetközi jogi helyzete*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- DALBY, Simon (2003): Geopolitical Identities: Arctic Ecology and Global Consumption. *Geopolitics*, 8(1), 181–202. Online: <https://doi.org/10.1080/714001009>
- DEPLEDGE, Duncan (2015): *The EU and the Arctic Council*. European Council on Foreign Relations. Online: www.ecfr.eu/article/commentary_the_eu_and_the_arctic_council3005
- DODDS, Klaus – WOON, Chih Yuan (2019): Triumphant Geopolitics? Making Space of and for Arctic Geopolitics in the Arctic Ocean. In SELHEIM, Nikolas – ZAIKA, Yulia V. – KELMAN, Ilan (szerk.): *Arctic Triumph – Northern Innovation and Persistence*. Cham: Springer, 163–180. Online: https://doi.org/10.1007/978-3-030-05523-3_10
- EEAS (2021): *The EU in the Arctic*. Online: www.eeas.europa.eu/eeas/eu-arctic_en
- Európai Bizottság (2008): *The European Union and the Arctic Region*. Online: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2008:0763:FIN:EN:PDF>
- Európai Bizottság (2016): *An Integrated European Union Policy for the Arctic*. Online: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52016JC0021>
- Európai Bizottság (2024): *Press Statement by President von der Leyen with Danish Prime Minister Frederiksen and Prime Minister Egede of Greenland*. Online: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/STATEMENT_24_1502
- FAUST Anita – NÉMETH Viktória (2019): Óslakos érdekképviselő, mint az állami szuverenitás kihívása – Finnországi óslakos népcsoport helyzete a nemzetközi kapcsolatok liberális elméletei tükrében. In Antalík Imre (szerk.): „Térfő – erőter.” *Tanulmányok a Kárpát-medencei geopolitikai konferencia előadásából*. Komárno: Selye János Egyetem, 49–58.
- GRICIUS, Gabriella (2023): From Russia to Norway: Three Scenarios for the Arctic Council’s Future after the Chairmanship Handover. *Europeanleadershipwork.org*, 2023. április 25. Online: www.europeanleadershipnetwork.org/commentary/from-russia-to-norway-three-scenarios-for-the-arctic-councils-future-after-the-chairmanship-handover/
- HEINÄMÄKI, Leena (2010): The Right to Be a Part of Nature: Indigenous Peoples and the Environment. *Acta Electronica Universitatis Lapponiensis* 67. PhD-disszertáció. University of Lapland, Arctic Centre. Online: <https://core.ac.uk/download/pdf/30083904.pdf>
- HEININEN, Lassi (2014): Northern Geopolitics: Actors, Interests and Processes in the Circumpolar Arctic. In POWELL, Richard C. – DODDS, Klaus (szerk.): *Polar Geopolitics? Knowledges, Resources and Legal Regimes*. Durham: Monograph Book, 241–258. Online: <https://doi.org/10.4337/9781781009413.00023>
- ILO (2024): C169 – Indigenous and Tribal Peoples Convention, 1989 (No. 169). Online: www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0::NO::P12100_ILO_CODE:C169
- JONASSEN, Trine (2023): Arctic Indigenous Leaders: We Did Not Shut Down. *Highnorthnews.com*, 2023. március 31. Online: www.highnorthnews.com/en/arctic-indigenous-leaders-we-did-not-shut-down

- KOIVUROVA, Timo (2010): Limits and Possibilities of the Arctic Council in a Rapidly Changing Scene of Arctic Governance. *Polar Record*, 46(2), 146–156. Online: <https://doi.org/10.1017/S0032247409008365>
- KOVACH, Margaret (2009): *Indigenous Methodology: Characteristics, Conversations and Contexts*. Toronto: University of Toronto Press.
- LINDROTH, Marjo (2015): Governing Indigeneity Globally – Indigenous Peoples in the United Nations. *Acta Electronica Universitatis Lapponiensis*, 161. PhD-disszertáció. University of Lapland. Online: <https://lauda.ulapland.fi/handle/10024/61878>
- NÉMETH Viktória (2019): Skandinávia a geopolitika térképén. *Geopolitikai Szemle*, 1(3) 85–104. Online: <https://ojs.bibl.u-szeged.hu/index.php/geopolitikai-szemle/article/download/34224/33352/39270>
- NÉMETH Viktória (2022): Az Európai Unió Arktisz-politikájának pillérei. *Európai Tükör*, 25(1), 31–51. Online: <https://doi.org/10.32559/et.2022.1-2.2>
- NÉMETH Viktória (2023): *A változó Arktisz geopolitikája*. PhD-disszertáció. Pécsi Tudományegyetem. Online: <https://pea.lib.ptc.hu/handle/pea/39514>
- PHILLIPS, Leigh (2009): Arctic Council Rejects EU's Observer Application. *EUobserver*, 2009. április 30. Online: <https://euobserver.com/environment/28043>
- SOLBAKK, John Trygve (2006): *The Sami People – A Handbook*. Tromsø: Davvi Girji OS.
- TENNBERG, Monica (2010): Indigenous Peoples as International Political Actors. *Polar Record*, 46(238), 264–270. Online: <https://doi.org/10.1017/S0032247409990398>
- VOLPE, Marco (2020): *The Tortuous Path of China's Win-win Strategy in Greenland*. The Arctic Institute. Online: www.thearcticinstitute.org/tortuous-path-china-win-win-strategy-greenland/
- WANG, Shinan – ROTO, Johanna (2019): Indigenous Population in the Arctic. *Nordregio*. Online: www.nordregio.org/maps/indigenous-population-in-the-arctic/
- World Bank (2023): *Indigenous Peoples*. Online: www.worldbank.org/en/topic/indigenouspeoples
- WWF (2024): *Arctic Communities*. Online: www.arcticwwf.org/our-priorities/arctic-communities/
- YOUNG, Oran R. (2019): Is It Time for a Reset in Arctic Governance? *Sustainability*, 11(16), 4497. Online: <https://doi.org/10.3390/su11164497>
- ZELLEN, Barry Scott (2022): The Arctic Council Pause: The Importance of Indigenous Participation and the Ottawa Declaration. *Arctic Circle*, 2022. június 14. Online: www.arcticcircle.org/journal/the-importance-of-indigenous-participation-and-the-ottawa-declaration